

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
1. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΠΛΑ ΛΟΓΙΑ	41
2. Η ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ Η ΔΙΠΛΗ ΟΥΨΗ ΕΝΟΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	63
3. Ο 21ος ΑΙΩΝΑΣ ΑΡΧΙΣΕ ΤΟ 1989.....	73
Η ασιατική κρίση, πρώτη δοκιμασία της παγκοσμιοποίησης	86
Ρωσία: η αέναη μετάβαση στο πουθενά	95
4. ΠΩΣ ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΕΠΕΝΔΥΤΕΣ ΑΠΟΤΙΜΟΥΝ ΤΙΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΑΓΟΡΕΣ ΜΕΡΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	113
5. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	123
6. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ.	145
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	
Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΜΗΤΕΡΑ ΚΡΙΣΕΩΝ	157
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ – ΤΕΣΣΕΡΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ	173
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	175
I. ΡΩΣΙΑ: ΤΟ ΣΤΕΓΑΝΟ ΟΧΥΡΟ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ...	179
II. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΧΩΡΑ-ΚΛΕΙΔΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	187
III. Η ΠΑΓΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΥΤΙΝ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΧΘΡΟΥ	193
IV. ΓΙΑΤΙ Η ΔΥΣΗ ΔΑΙΜΟΝΟΠΟΙΕΙ ΤΟΝ ΠΟΥΤΙΝ.	201

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

Μια ημέρα του Σεπτεμβρίου του 2022 ο Παναγιώτης αποφάσισε, με το γνωστό του ήρεμο χαμόγελο, να μας αποχαιρετήσει. Χωρίς δακρύβρεχτα και μακρόσυρτα «αντίο», την ώρα που βρισκόμασταν επί το έργον. Για την ακρίβεια, επί το έργον της έκδοσης του δικού του βιβλίου, λίγο αφού είχε ολοκληρώσει την τελευταία ανάγνωση του κειμένου του και οδεύαμε προς το τυπογραφείο. Βέβαια, ήταν ένας αποχαιρετισμός που μας βρήκε όλους, και προσωπικά εμένα, εντελώς απροετοίμαστους, γιατί έπεσε σαν κεραυνός εν αιθρία στο τοπίο μιας γνωριμίας, μιας συνεργασίας και μιας προσωπικής φιλίας που μετρούσαν σχεδόν 30 χρόνια.

Ο Παναγιώτης Γεννηματάς ήταν ένας άνθρωπος με πληθωρική προσωπικότητα, εύρος σκέψης, ισχυρή παρουσία στα δημόσια πράγματα εδώ και δεκαετίες και με λόγο τολμηρό στον δημόσιο διάλογο. Πολιτεύτηκε, ανέλαβε θέσεις ευθύνης, διετέλεσε σύμβουλος πρωθυπουργών, έγραψε βιβλία. Μα πάνω από όλα ήταν ένας πολύτιμος συνεργάτης και ένας πολύ καλός φίλος.

Θα μας λείψει... αλλά θα είναι πάντα εδώ, μέσα από τους αγαπημένους ανθρώπους του, την οικογένειά του, τα γραπτά του, τις αξίες του, την πολύτιμη παρακαταθήκη του.

Παύλος Παπαχριστοφίλου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον τόμο αυτόν έχουν συμπεριληφθεί κείμενα που συνιστούν απόπειρες τεχνολόγησης, ερμηνείας και κατανόησης των αλληπάλληλων κρίσεων που έχουν πλήξει την παγκόσμια οικονομία από το 1989, το *annus mirabilis* των διεθνών ανακατατάξεων του 20ού αιώνα, μέχρι το, για την Ευρώπη και την Ελλάδα, ιδιαίτερα αποφασιστικό έτος 2010. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που ωρίμασε μέσα στο διάστημα αυτό και εκδηλώθηκε προς τα τέλη του 2008 στη χρηματοπιστωτική μητρόπολη του παγκόσμιου καπιταλισμού, τις ΗΠΑ, έπληξε με τη σειρά της τη γηραιά Ευρώπη για να αναδείξει ως πειραματόζωο σειράς κομπογιαννίτικων θεραπευτικών αλχημειών την πολιτικά ακέφαλη Ελλάδα, τον αφελή και πιο αδύναμο κρίκο τής τόσο αμβλυοπικά δομημένης από τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη Ευρωζώνης μετά την κοσμογονία του 1989.

Η εικοσαετία αυτή έχει ως κύριο χαρακτηριστικό τον καλπασμό ενός κοσμοϊστορικού οικονομικού φαινομένου που επικράτησε να αποκαλείται με την ονομασία *οικονομική παγκοσμιοποίηση*. Τα επιμέρους συνθετικά χαρακτηριστικά αυτού του φαινομένου, αυτής της ιστορικά καινοφανούς διεθνούς τάξης οικονομικών πραγμάτων και κατ' επέκταση πολιτικών ετεροπροσδιορισμών, αναλύονται επαρκώς στα κείμενα που ακολουθούν. Το γεγονός όμως ότι στη σχετικά βραχεία αυτή χρονική περίοδο εμφανίζεται εντυπωσιακή συρροή χρηματο-

πιστωτικών κρίσεων σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη, στα οποία επιβλήθηκε μια *εκ των άνω*, και συγκεκριμένα από το μητροπολιτικό κέντρο των ΗΠΑ, κανονιστική απορρυθμίστη των αγορών τους, υποχρεώνει τον ερευνητή-παρατηρητή να συσχετίσει τα φαινόμενα αυτά με το γενικότερο απορρυθμισμένο λειτουργικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο έχουν ως γεγονότα διαδραματιστεί. Ο συσχετισμός αυτός αναδεικνύει τις περιγραφόμενες κρίσεις ως το άμεσο και αναγκαίο σύμπτωμα της παθολογίας των απορρυθμισμένων διεθνών χρηματαγορών. Η *παγκοσμιοποίηση ως μητέρα κρίσεων*, όπως είναι και ο τίτλος του επιλογικού κειμένου, συνοψίζει επομένως με νοηματική πληρότητα το περιεχόμενο του βιβλίου. Εκ των κειμένων τώρα που τεκμηριώνουν το συμπέρασμα, ένα μέρος αφορά την περιγραφή του οικονομικού τοπίου της παγκοσμιοποίησης και τον τρόπο της ιστορικής επικράτησής της. Το υπόλοιπο ασχολείται με την επιμέρους ταυτότητα των ακραίων ιστορικών επεισοδίων της νοσογενούς λειτουργικότητας των παγκοσμιοποιημένων αγορών, στις οποίες καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η χρηματοπιστωτική διαδικασία. Στις σατανικές παγίδες των χειραφετημένων αγορών δεν δίστασε να εμπλακεί άμεσα και ολόκληρη η θεσμικά ελλειμματική Ευρώπη, με κυριότερο επιμέρους θύμα της ασύγγνωστης οικονομικής αισιοδοξίας την πολιτικά ακυβέρνητη Ελλάδα.

Με δεδομένο ότι η παγκοσμιοποίηση, ως γενικότερη οικονομική συνθήκη των παγκόσμιων ανταλλαγών, αποτελεί καθεστώς εγγενούς οικονομικής ανασφάλειας για όλα τα υποκείμενα της οικονομικής δράσης, ιδιωτικού και δημόσιου χαρακτήρα, πλην εκείνων ίσως των δομικών μεγεθών που η ιστορική συσσώρευση πολιτικής ισχύος και η ελευθερία της

αγοράς έχουν επιτρέψει την απόκτηση διαστάσεων ικανών να προσδιορίζουν κατά τη δική τους καθοδηγητική βούληση όλον τον υπόλοιπο οικονομικό μακρόκοσμο, η δεοντολογία της ιστορικής ανάγνωσης επιτάσσει τα κείμενα αυτά να τεθούν σε προοπτική θεώρηση *υπέρβασης*. Τούτο σημαίνει να συνταχθούν και να αναγνωστούν ως οδοδείκτες μιας πορείας προς την ενδογενώς αναγκαία ιστορική αναίρεση της επισφαλούς αυτής ιστορικής οικονομικής συνθήκης και προς τη μετάβαση σε ένα νέο καθεστώς ασφαλέστερου και ευτακτότερου οικονομικού και επιχειρηματικού διεθνούς πράττειν. Το νέο αυτό επιθυμητό καθεστώς διεθνών συναλλαγών θα συνιστά την *«άρνηση της άρνησης της ρύθμισης»*, συνεπώς θα αποτελεί ένα νέο καθεστώς κανονιστικής ρύθμισης, η οποία θα εγγυάται μια αποδεκτή και διεθνοπολιτικά δίκαιη ευταξία. Το προείκασμα όμως μιας ανάλογης ευτυχέστερης εικόνας αργεί ακόμη να εμφανιστεί. Μόνο όμως η εντατικοποίηση της άρνησης θα ενεργοποιήσει τα απαραίτητα υπερβατικά αντανακλαστικά.

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, ως ιστορική διαδικασία, είναι συνταυτισμένη με την εγγενή εξωστρέφεια του συσσωρευόμενου εθνικού κεφαλαίου η οποία, εδώ και περισσότερο από τρεις αιώνες, έχει στοιχειοθετήσει το φαινόμενο του ευρωπαϊκού *ιμπεριαλισμού*. Ιστορικά η παγκοσμιοποίηση υλοποιήθηκε διαμέσου του ελεύθερου εμπορίου, η ιδεολογική προσήλωση στο οποίο απετέλεσε από τη δεκαετία του 1840 το επίσημο δόγμα του αγγλικού αυτοκρατορικού αποικιακού ιμπεριαλισμού. Στο πνεύμα της πρώτης αυτής ιστορικής παγκοσμιοποίησης πρέπει να εννοηθεί και να κατανοηθεί και ο *εργατικός διεθνισμός* που διακήρυξαν ο Κάρολος Μαρξ και ο

Φρειδερίκος Έγκελς το 1848, με το ξεχασμένο σήμερα αλλά τόσο επιδραστικό τότε «Κομμουνιστικό Μανιφέστο». Ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος ανέκοψε την εντεινόμενη διαδικασία ενός άτεγκτου παγκόσμιου εμπορικού και αποικιακού ανταγωνισμού, στον οποίο είχαν μέχρι θανάτου, όπως αποδείχθηκε τελικά, εμπλακεί οι ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία). Η επιθετική αυτή φάση οικονομικής επέκτασης κατέληξε σε συνολικά μοιραίες για ολόκληρη την Ευρώπη πολεμικές καταστροφές, αποτέλεσμα των οποίων σε τελευταία ανάλυση υπήρξε ο υποβιβασμός της γηραιάς ηπείρου, από την παγκόσμια οικονομική και πολιτική πρωτοκαθεδρία, την οποία ως τότε είχε κατακτήσει, προς κατώτερη βαθμίδα οικονομικής και πολιτικής ισχύος. Τη φάση της *πρωτοπαγκοσμιοποίησης* του 19ου αιώνα έμελλε ιστορικά να διαδεχτεί η βραχύτερη περίοδος ενός «*αμυντικού*» εθνικού προστατευτισμού, το καθεστώς του οποίου διατηρήθηκε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Ο χαρακτηρισμός του προστατευτισμού αυτού ως αμυντικού τίθεται σε αντίθεση με τη φάση του προγενέστερου «*επιθετικού προστατευτισμού*» που ίσχυσε κατά το ιστορικό παρελθόν της ανάδυσης της Ευρώπης ως ισχυρής παγκόσμιας οικονομικής δύναμης (16ος έως και 18ος αιώνας). Ο επιθετικός αυτός προστατευτισμός έμεινε περισσότερο γνωστός υπό την επωνυμία του «*μερκαντισμού*», ο οποίος και απετέλεσε την πρώιμη φάση τής (διαμέσου του κρατικά υποστηριζόμενου με όλα τα μέσα εμπορίου) ευρωπαϊκής καπιταλιστικής ανάπτυξης σε εθνική αλλά εξωστρεφή βάση.

Στη δεκαετία του 1970 η πύκνωση της διεθνοποίησης των οικονομικών συναλλαγών μεταξύ εθνικών κρατών, κυρίως μεταξύ Ευρώπης, ΗΠΑ, Ιαπωνίας, Καναδά και πετρελαιο-

παραγωγών χωρών, οδήγησε σε υπερχειλίση της εθνικής κεφαλαιακής συσσώρευσης. Η κρίση υπερσυσσώρευσης στα μητροπολιτικά κέντρα, με αιχμή του δόρατος αυτή τη φορά τις ΗΠΑ, προσέλαβε τη μορφή του άπληστου για *επαναποικιοποίηση* του υπόλοιπου κόσμου χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Δεν ήταν όμως το προϊόν της μητροπολιτικής βιομηχανικής παραγωγής ως οικονομικής αξίας όσο το εμπόριο του χρήματος εκείνο το οποίο αυτή τη φορά αποδύθηκε με αυξημένη αποφασιστικότητα στην οικονομική ενοποίηση των παγκόσμιων αγορών, ως νέα αδιαμφισβήτητη οικονομική αξία. Υπό ευρύτερη ιστορική θεώρηση και με κριτήρια περισσότερο *πολιτικοποιημένα*, επρόκειτο στην ουσία για μια οικονομική και πολιτική *relance* (αντίπραξη, αντεπίθεση), με διαφορετική όμως μορφή και με εμπλουτισμένα και εκσυγχρονισμένα εργαλεία υποταγής. Μιας ανανεωμένης επιχείρησης *επαναποικιοποίησης* του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου, απέναντι στη διαδικασία της μεταπολεμικής *αποαποικιοποίησής* του από τις παλαιές ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις, το ιστορικό process της οποίας στη δεκαετία του 1970 κατ' ουσίαν δεν είχε ακόμη ολοκληρωθεί. Στη φάση αυτής της νέας αντεπίθεσης του μητροπολιτικού κεφαλαίου υπό τη μορφή της χρηματοπιστωτικής γενναιοδωρίας, ηγούνταν βεβαίως οι ΗΠΑ, ως ιστορικός διάδοχος του προηγούμενου αγγλικού και γαλλικού αποικιοκρατισμού. Ως εκτελεστικούς βραχίονες στην επιχείρηση ανάκτησης του παγκόσμιου οικονομικού και πολιτικού ελέγχου από τη μητροπολιτική δύναμη των ΗΠΑ χρησιμοποιήθηκαν το αμερικανικό, πρωτίστως, τραπεζικό σύστημα και οι ελεγχόμενοι από την Ουάσιγκτον διεθνείς θεσμοί του Bretton Woods (κυρίως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο/IMF) όσο και ο επι-

τελικότερος ΟΟΣΑ (Παγκόσμιος Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη). Στο πλαίσιο του νέου αυτού ιμπεριαλιστικού γύρου ολόκληρος ο λεγόμενος τότε Τρίτος Κόσμος κινδύνευσε να μεταπέσει σε καθεστώς κυριολεκτικής «αποικίας χρέους».

Η υπό την πίεση των ενδογενών διαρθρωτικών αδυναμιών των μητροπολιτικών οικονομιών εκτίναξη των επιτοκίων στη δεκαετία του 1980 δεν άργησε να προκαλέσει σειρά εθνικών χρεωκοπιών σε περιφερειακά κράτη, με ιστορικά πιο ευμνημόνευτη τη δανειακή κρίση του Μεξικού που εκδηλώθηκε πρώτη το 1982 και στη συνέχεια της Βραζιλίας (1985). Το λεγόμενο «Σχέδιο Brady» (1988 - από το όνομα του υπουργού Οικονομικών στην κυβέρνηση Τζορτζ Μπους του πρεσβύτερου [1988-1993] Nicholas F. Brady) ήταν η πρώτη και μάλιστα επιτυχής επιχείρηση διάσωσης υπερχρεωμένης χώρας. Ευκαιριακά αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι στηρίχτηκε σε τρεις άξονες: Περικοπή (haircut) αρχικού ποσού (80 δις. δολάρια!), επέκταση χρόνου αποπληρωμής και αντεγγυήσεις για αναχρηματοδότηση υπό μορφήν ομολόγων του αμερικανικού δημοσίου (τα περίφημα Brady bonds!). Η τεχνογνωσία Brady δεν ωφέλησε όμως πολύ κατά τις επόμενες κρίσεις δανεισμού που ξέσπασαν με την εμβάθυνση της παγκοσμιοποίησης από τα μέσα της δεκαετίας του '90.

Η επιθετικότητα του κεφαλαίου ποτέ δεν εκδηλώνεται αποκάλυπτα και ασυγκάλυπτα, ως γυμνή πολεμική δράση. Συνοδεύεται πάντοτε από συνοδευτική ιδεολογική προπαρασκευή και προκατεργασία των συνειδήσεων διαμέσου πρόσφορα επεξεργασμένου πλέγματος ιδεών, οι οποίες παρουσιάζονται ως η εξιδανίκευση των κεφαλαιακών δράσεων και

σκοπιμοτήτων και ως ηθική δικαίωση των οικονομικών και κοινωνικών τους αποτελεσμάτων. Όσο καταστρεπτικά και αν είναι αυτά. Η ιδεολογία συμπορεύεται αδιαχώριστα με τις λειτουργίες του κεφαλαίου, εφόσον ο πλούτος θέτει εύκολα υπό έλεγχο τους αναγκαίους ιδεολογικούς μηχανισμούς των κρατών (διανοούμενοι, πανεπιστήμια, think tanks, Τύπος, ΜΜΕ). Αυτοί είναι οι μηχανισμοί οι οποίοι επιφορτίζονται με την απόσπαση της συναίνεσης της κοινωνίας. Αυτοί θα εξωραΐσουν τις επιτυχίες και αυτοί θα συγκαλύψουν τις καταστροφές, κυρίως μεταποιώντας τις αποτυχίες σε ενοχές των ίδιων των θυμάτων. Ως αναγκαίο συμπληρωματικό εργαλείο για την επιτυχία της νέας αυτής διαδικασίας χρηματοπιστωτικής επαναποικιοποίησης του κόσμου επιστρατεύτηκε αυτή τη φορά όχι η ιδεολογία της «υπεροχής του λευκού ανθρώπου» και της «εκπολιτιστικής του αποστολής», όπως συνέβη τον 19ο αιώνα στο πλαίσιο της αγγλικής αποικιοποίησης, αλλά μια ανακατασκευή της κλασικής φιλελεύθερης, αγγλοσαξονικής πάντοτε, ιδεολογίας, κύρια στόχευση της οποίας στη συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξε η αποδόμηση της λειτουργικής αυθεντίας του εθνικού κράτους, το οποίο ως τότε υποστήριζε τη θεμελίωση και κραταίωση του εθνικού βιομηχανικού καπιταλισμού, αν δεν του οφείλεται και η κυριολεκτική διάσωσή του κατά τις καταλυτικές δοκιμασίες της δεκαετίας του 1930. Η συνδρομή της ανανεωμένης ιδεολογικής επιδρομής εναντίον της κρατικής παρέμβασης και της αποδέσμευσης των δυνάμεων της αγοράς από κάθε πολιτικό έλεγχο υπήρξε στρατηγικά απαραίτητη, προκειμένου να επιτευχθεί η αναγκαία ισοπέδωση των εθνικών συνειδήσεων, ως φυλάκων των εθνικών συνόρων και των εθνικών οικονομικών ρυθμίσεων. Η νέα μορφή πολεμι-

κής ιδεολογίας του κεφαλαίου, που από τα μέσα της δεκαετίας του '70 εκτόπισε στον κόσμο της διανοήσης το ηγεμονικό ως τότε μαρξικό ιδεολόγημα, το οποίο, ας σημειωθεί, είχε πολύ αποτελεσματικά συμπορευτεί με τις εργατικές διεκδικήσεις των βιομηχανικών κοινωνιών, έχει κατοχυρωθεί στην ορολογία ως «νεοφιλελευθερισμός». Ο νεοφιλελευθερισμός ανέλαβε να διασύρει τη σημασία της κρατικής παρέμβασης, διαχωρίζοντας την *απαξία* της αναδιανεμητικής κοινωνικής πολιτικής από την *αυταξία* (!) της επιχειρηματικής φορολογικής απαλλαγής και της συγκεκαλυμμένης φορολογικής επιδότησης των επιχειρήσεων διαμέσου της ειδεχθούς αντιστροφής των φορολογικών επιβαρύνσεων! Ήταν όμως η κατάρρευση του σοβιετικού σοσιαλισμού το ιστορικό γεγονός που από το 1989 έδωσε την αποφασιστική ώθηση στους ρυθμούς επέκτασης των απορρυθμισμένων αγορών, υπό τη θριαμβεύουσα πλέον αυτοκρατορική σκέπη της παγκόσμιας αμερικανικής υπερδύναμης που ιεραποστολικά ανέλαβε να διαδώσει στον υπόλοιπο κόσμο το υποτακτικό σε αυτήν πολιτειακό μόρφωμα της «φιλελεύθερης δημοκρατίας», ως μορφής «απελευθέρωσης» από τον αυταρχικό εναγκαλισμό του μεταποικιακού εθνικού κράτους! Ο δόλος της ιστορίας είχε άλλωστε συντελέσει ώστε το μεταποικιακό εθνικό κράτος να έχει, κατά το πλείστον των περιπτώσεων, προσλάβει στον Τρίτο Κόσμο την αναπόφευκτη μορφή πολιτικών δικτατοριών, εφόσον η διαδικασία της αποαποικιοποίησης άφησε πίσω της διαλυμένες εθνοτικές κοινότητες και αποικιακές λείες προς διανομή.

Η οκταετία της προεδρίας Μπιλ Κλίντον στις ΗΠΑ ήταν η χρυσή εποχή του αισιόδοξου *νεοπαγκοσμισμού*. Το γεγονός όμως ότι πολλές χώρες του παλαιού Τρίτου Κόσμου αντέτα-

ξαν και πάλι αντίσταση στη νέα αυτή στροφή του μεταπολεμικού αμερικανικού ιμπεριαλισμού, αντιπροβάλλοντας μάλιστα με αξιοσημείωτη επιτυχία δικό τους εθνικό υπόδειγμα αναπτυξιακής διαδικασίας (Κίνα, Ινδίες, Ρωσία, Βραζιλία, Μαλαισία, Ινδονησία), εκ των οποίων το κινεζικό περιεβλήθη σύντομα με ανέλπιστη αποτελεσματικότητα και εγκυρότητα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η παγκοσμιοποιητική διαδικασία άρχισε, από την πρώτη στιγμή της εξαγωγής του μοντέλου της στον υπόλοιπο κόσμο, να καταγράφει παγκοσμίως βαθύτατες χρηματοπιστωτικές κρίσεις και ζημιές (Μεξικό, ΝΑ Ασία, Ρωσία, Βραζιλία, Αργεντινή), είχαν ως συνέπεια την εκτεταμένη ιδεολογική επαναστροφή στον πειρασμό του οικονομικού εθνικισμού και προστατευτισμού. Η αντίσταση αυτή εκδηλώθηκε άμεσα με τη μορφή «κινήματων αντιπαγκοσμιοποίησης». Τα κινήματα αυτά εκπροσωπήθηκαν από ένα ευρύ δίκτυο «Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων» (ΜΚΟ/NGO), οι οποίες επιδίωξαν να αντιπροσωπεύσουν τη «διεθνή κοινωνία των πολιτών» που και αυτή ωρίμαζε παράλληλα με την εμβάθυνση της παγκοσμιοποίησης. Οι νέες αυτές μορφές διεθνοποιημένης λαϊκής κινητοποίησης κατόρθωσαν να οργανώσουν ογκώδεις διεθνείς διαμαρτυρίες σε διάφορες μητροπολιτικές πρωτεύουσες, συνδεδεμένες πρωτίστως με τις συναντήσεις κορυφής του G-8,¹ ως της μορφής εκείνης ηγετικής μητροπολιτικής συνεργασίας που εμφανιζόταν ως η ενσάρκωση ενός παγκόσμιου οικονομικού διευθυντηρίου.

1. Αναφερόμαστε στις εντυπωσιακές –ποσοτικά αλλά και ποιοτικά– συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας που σημειώθηκαν στο Seattle των ΗΠΑ το 2000, στη Γένοβα της Ιταλίας το 2001 και στη δική μας Θεσσαλονίκη το 2002. Η συνέχεια (Πόρτο Αλέγκρε το 2003, μέχρι Κοπεγχάγη το 2010) υπήρξε περισσότερο εστιασμένη στα περιβαλλοντικά και κλιματικά ζητήματα.

Η άρθρωση της παγκόσμιας αντίστασης με υπολογίσιμες ευκίνητες κινητοποιήσεις, οι οποίες αποτελούσαν το πρόπλασμα μιας νέας μορφής διεθνούς δημοκρατικής διαμαρτυρίας,² συνετέλεσε ώστε πολλοί παρατηρητές να σπεύσουν μάλλον πρόωρα να διακηρύξουν την κατάρρευση της παγκοσμιοποίησης, προεξοφλώντας μάλιστα τη μετάβαση σε έναν νέο *θετικό εθνικισμό* της ειρηνικής συνεργασίας και συνύπαρξης, οργανωμένο γύρω από την επανεκτίμηση αξιών όπως το υποτιμημένο από τις νεοφιλελεύθερες αξιολογήσεις «*δημόσιο αγαθό*» και στην προαγωγή της οικολογικής ευαισθησίας.³ Αντικείμενα και τα δύο που η παγκοσμιοποίηση δεν δίστασε ανενδοίαστα να καταπατήσει, όπως αποδείχθηκε από την τύχη της «Συμφωνίας του Kyoto» (1997) για τις εκπομπές καύσης υδρογονανθράκων ή της αντίστοιχης νεότερης «Συμφωνίας των Παρισίων» (2015) για το περιβάλλον, την οποία οι ΗΠΑ, ρητά διά του νέου προέδρου της Ντόναλντ Τραμπ, ενέγραψαν επίσης προκλητικότατα στις παλαιότερες των τεξανικών αρβυλών τους.

Πριν όμως φτάσουμε σε μια πραγματικά κρίσιμη για την

2. Για την αντίθεση προς την παγκοσμιοποίηση και τις συνεπαγωγές της, η εγκυρότερη κατάθεση είναι αυτή του εν συνεχεία νομπελίστα (2004) διάσημου οικονομολόγου Joseph Stiglitz, με τίτλο *Globalization and Its Discontents*, New York, W.W. Norton and Company (2002), και στα ελληνικά με τίτλο: *Η μεγάλη Ατυπία*, εκδ. Λιβάνης, 2003. Για το ίδιο θέμα, βλ. Haass, R.N. and Liton, R.E. (1998), *Globalization and Its Discontents*, Foreign Affairs (May-June). Επίσης: Burbach, R., Nunez, O. and Kagarlitsky, B. (1997), *Globalization and Its Discontents*, London, Pluto Press.

3. Ενδεικτικό προς την κατεύθυνση αυτή είναι το βιβλίο του Καναδού John Ralston Saul: «Η κατάρρευση του παγκοσμιισμού και η επανεκτίμηση του κόσμου», εκδ. Ροές, 2019, με επίλογο του συγγραφέα του 2018, ενώ η πρώτη έκδοση ανάγεται στο 2005. Αλλά και πριν από αυτόν: Rugman, A. (2001), *The End Of Globalization*, New York, Random House.

πορεία της παγκοσμιοποίησης καμπή, η εικόνα έπρεπε να συμπληρωθεί με σφαιρικότερες καταστροφές, ικανές να κλονίσουν εντονότερα τις διευθυντικές συνειδήσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Τέτοιου είδους αισθητή καταστροφή απετέλεσε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, η οποία μεταδόθηκε άμεσα από τις ΗΠΑ στην Ευρώπη, κατά τρόπον που καταδείκνυε με αυξημένη πειστικότητα την ανευθυνότητα και ελλειμματικότητα των υπολειμματικών ρυθμιστικών θεσμών σε ΗΠΑ και Ευρωζώνη.⁴ Η εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής παθογένειας στις ίδιες τις μητροπόλεις ήταν προφανώς ιστορικά απολύτως απαραίτητη (και πάλι ο εγγελιανός *δόλος της ιστορίας!*), πριν μπορέσουμε να μιλήσουμε για ολοκληρωτική χρεωκοπία και για επείγουσα ανάγκη αποφασιστικής μεταστροφής σε κάποιο άλλο μοντέλο διεθνών χρηματοπιστωτικών ρυθμίσεων, ικανών να εξασφαλίσουν τη χρηματοπιστωτική ασφάλεια στις χειραφετημένες παγκόσμιες αγορές. Ή, τουλάχιστον προκειμένου να μιλήσουμε για εντονότερη ενεργοποίηση των μηχανισμών αντιστροφής των αντιλήψεων (δηλαδή, της ιδεολογίας) μέσα στα ίδια τα ηγεμονικά εθνικά κράτη. Και αυτή

4. Παραμένει χαρακτηριστική η επίσημη ομολογία του ανεκδιήγητου προέδρου της αμερικανικής FED Alan Greenspan: «Ακόμη δεν έχω καταλάβει πλήρως γιατί συνέβη» (23 Οκτωβρίου 2008 στον παγκόσμιο Τύπο). Κατά στανική σύμπτωση την ίδια επιγνωσιακή ανευθυνότητα διατυπώνει και η σημερινή υπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ Yanet Yellen, διαπρεπής υποτίθεται οικονομολόγος, η οποία έχει μάλιστα διατελέσει επί μακρόν προηγούμενος πρόεδρος της FED –όπως ο θλιβερός παλιάτσος Greenspan– όταν, ερωτώμενη κατ' εξακολούθηση για την άνοδο των τιμών μέσα στο 2022, απαντά με αφοπλιστικά υποκριτική ειλικρίνεια ότι δεν έχει αντιληφθεί πώς έχει προκύψει! (Διεθνής Τύπος και ΜΜΕ, 1-3 Ιουνίου 2022!). Η ίδια φαρσκοκιμωδός της πρώτης παγκόσμιας δύναμης δήλωνε τον περασμένο Μάρτιο *urbi et orbi* ότι, μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, επέρχεται απειλητική άνοδος ενεργειακών τιμών!

όμως η βαθύτατη κρίση του 2008, για την οποία μιλούμε αρκετά διεξοδικά σε ιδιαίτερο κεφάλαιο του βιβλίου, έπρεπε να συνοδευτεί από πρόσθετους, άλλης τάξης, καταστροφικούς παράγοντες, όπως η επιδημία/πανδημία του Covid 19, η επιδρομή του οποίου σε πλανητικό επίπεδο έμελλε να αναδείξει ανάγλυφα την ομηρία των κοινωνιών από την ανεξέλεγκτη λαβή των φαρμακευτικών εταιρειών, των αδιερεύνητων «επιστημονικών» σκοπιμοτήτων και των *αδιαφανούς ιδιοκτησίας* ιδιωτικών ερευνητικών κέντρων τύπου Wuhan της Κίνας. Το κυριότερο: να αναδείξει τη γενικότερη υστέρηση της δημόσιας επιστημονικής έρευνας και θεσμικής υγειονομικής αντίληψης, υπό την επίδραση του νεοφιλελεύθερου ηγεμονικού ιδεολογικού αστερισμού για μια ολόκληρη τεσσαρακονταετία. Η συρροή όλων αυτών των αμαρτιών διόγκωσε ένα πραγματικά υπολογίσιμο «ωστικό κύμα», ας ελπίσουμε περισσότερο ικανό να ενεργοποιήσει τα αντανακλαστικά ηθικοπολιτικής αφύπνισης και μετάβασης σε μια επόμενη, οικονομικά και πολιτισμικά πιο αποδεκτή φάση διεθνούς συνεργασίας.

Τα δεκατέσσερα χρόνια μετά το 2008 ήταν προφανώς αρκετά για να συνειδητοποιηθεί καθολικά η καταστροφικότητα του οικονομικού παγκοσμισμού και η επιτακτική αναγκαιότητα αναζήτησης νέων μορφών οικονομικοκοινωνικών ρυθμίσεων, ικανών να εγγυώνται την ισόρροπη κατανομή του πλεονεκτήματος της ευκολότερης πρόσβασης στα διεθνή κεφάλαια, συνωδά με την άμβλυνση των παράλληλων καταστροφικών επιπτώσεων της αδέσμευτης κινητικότητας των κεφαλαίων στην οικονομική διαδικασία. Η ουσιαστική όμως ρήξη με την παγκοσμιοποίηση έμελλε να έρθει από αλλού. Έμελλε να έρθει από τα εργαστήρια της ίδιας δύναμης που την

ενεργοποίησε και την εξήγαγε στον υπόλοιπο κόσμο στα μέσα της δεκαετίας του '70. Το αποφασιστικό πλήγμα κατά του παγκοσμιισμού ήρθε τελικά από την ίδια την Αμερική.⁵

Η σχετικώς αναπάντεχη εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ στην προεδρία των ΗΠΑ το 2016 σημειώνει την αποφασιστική στροφή στη διαδικασία της υπό αμερικανική καθοδήγηση και ηγεσία παγκοσμιοποίησης, όπως αυτή είχε δρομολογηθεί από τη δεκαετία του '70. Ο νέος πρόεδρος, με το σύνθημα «Πρώτα η Αμερική», το οποίο στην πράξη ισοδυναμούσε με στροφή των ΗΠΑ προς τον εαυτό τους και τα συσσωρευμένα από τη δεκαετία επίσης του '70 εσωτερικά τους προβλήματα, αποδύθηκε σε μια πολιτική διεθνούς αναδίπλωσης από τις αυτοκρατορικές υποχρεώσεις που οι ΗΠΑ είχαν αναλάβει από το 1945, ως η μοναδική δυτική υπερδύναμη, προστάτης και προωθητής του παγκόσμιου καπιταλισμού. Η στροφή αυτή προς τα εσωτερικά προβλήματα των ΗΠΑ και η αποφυγή νέων εμπλοκών της κλονισμένης υπερδύναμης σε διεθνείς ζώνες τριβής, συνετέλεσε ώστε ο Ντόναλντ Τραμπ να κεφαλαιοποιήσει ισχυρό κεφάλαιο δημοτικότητας και συμπαθειών μεταξύ των λαών που είχαν απαυδήσει από τη μεταπολεμική αμερικανική «προστασία». Η πολιτική όμως της αναδίπλωσης των ΗΠΑ από δυσβάστακτες πολεμικές επιπλοκές και αυτοκρατορικές υποχρεώσεις είχε ήδη αρχίσει με την προηγούμενη προεδρία Μπαράκ Ομπάμα, στην οποία ως αντιπρόεδρος

5. Δεν πρέπει βεβαίως να παραβλεφθεί η σημασία της εξόδου της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2015. Η αποστροφή της Βρετανίας από την Ε.Ε. και η στροφή στον εαυτό της ενέχουν σαφώς αντιπαγκοσμιοποιητικό χαρακτήρα. Με το Brexit, η Βρετανία υπερέβησε της πλήρους εθνικής της κυριαρχίας, ασχέτως του γεγονότος ότι κατά παράδοση αποτελεί τη μητέρα του ελεύθερου εμπορίου και το λίκνο της ελεύθερης αγοράς.

υπηρετούσε ο σημερινός πρόεδρος των ΗΠΑ Τζο Μπάιντεν (2008-2016). Κατά την περίοδο εκείνη οι ΗΠΑ υποχρεώθηκαν να αναλάβουν την ευθύνη να εξομαλύνουν τα αδιέξοδα και τις αποτυχίες της προηγούμενης οκταετίας των νεοσυντηρητικών ιεράκων της προεδρίας Μπους του νεότερου (2000-2008). Κατά τη θητεία Μπους του νεότερου οι ΗΠΑ, αναλαμβάνοντας αλαζονικά την ευθύνη μονομερούς δράσης στην υφήλιο και πρωτίστως στην κεντρική Ασία (Αφγανιστάν-Ιράκ), κατόρθωσαν να απομονωθούν από τους Ευρωπαίους συμμάχους τους και να αποσταθεροποιήσουν τη σχετικώς ευρεία δυτική συναινετική βάση της μεταπολεμικής αμερικανικής αυτοκρατορίας. Η απεμπλοκή από το Αφγανιστάν, η εξόντωση του αρχιτρομοκράτη ηγέτη Μπιν Λάντεν (2014) και η προσπάθεια ρυμούλκησης της Περσίας (Ιράν) σε μία σχετικά πιο καθησυχαστική σχέση με τη Δύση, απετέλεσαν τους κύριους στόχους των κυβερνήσεων Ομπάμα. Η επιτυχία των φιλότιμων αυτών προσπαθειών υπήρξε όμως μάλλον και αυτή αμφιλεγόμενη, με μοναδικό θεαματικό (κυριολεκτικά, εφόσον έγινε παγκόσμιο τηλεοπτικό *viral*) επίτευγμα τη φυσική εξόντωση του σατανικού Άραβα αρχιτρομοκράτη.⁶ Παρά τη φιλοδοξία του πρώτου έγχρωμου Αμερικανού προέδρου να προωθήσει διεθνώς το ειρηνευτικό προφίλ μιας διεθνώς «συγκαταβατικής Αμερικής», οι κυβερνήσεις Ομπάμα δυστυχώς σε τελική ανάλυση δεν κατόρθωσαν ούτε αυτές να αποσχουν από διεγερτικές παρεμβάσεις αλά Μπους σε εύφλεκτες

6. Για όσους θα ήθελαν να φιλοσοφήσουν σχετικά με την ανάδυση στο λαϊκό υποσυνείδητο της αρχετυπικής εικόνας του διαβόλου, η περίπτωση Μπιν Λάντεν προσφέρεται ως *case study*. Εξίσου φαίνεται όμως ότι προσφέρεται και η εικόνα του Ρώσου προέδρου Βλαδίμηρου Πούτιν, όπως προσφάτως ανέλθαν να την ανακατασκευάσουν τα δυτικά ιδεολογικά εργαστήρια.

μεσογειακές και μεσανατολικές περιοχές. Η αυτοκρατορική αυτοδέσμευση είναι προφανώς ασύμβατη με τη μη παρεμβαιτικότητα. Οι παρεμβάσεις των κυβερνήσεων Ομπάμα επιχειρήθηκε βεβαίως να εξωραϊστούν εν ονόματι του ψευδεπίγραφου (όπως αποδείχθηκε τελικά) ειρηνευτικού προγράμματος «*Αραβική Άνοιξη*». Κορύφωση του ανανεωμένου αυτού ιεραποστολικού προγράμματος της βίαιης επιβολής «δυτικού τύπου δημοκρατίας» (δηλαδή, δημοκρατίας υπό δυτικό πολιτικό έλεγχο) ή, άλλως, πιο εύσημα, της προστασίας των αραβικών κρατών από τον κίνδυνο ολίσθησης στον κατήφορο του ισλαμικού φονταμενταλισμού, απετέλεσε η συνδυασμένη επαίσχυντη ευρωαμερικανική εισβολή στη γειτονική μας Λιβύη. Η εισβολή αυτή, συμπρωταγωνιστούσης θλιβερά της Γαλλίας του συμπλεγματικού προέδρου Νικολά Σαρκοζί, διέλυσε το για τη Δύση «ανεπίτρεπτα ευημερούν» ολιγάνθρωπο λιβυκό κράτος του συνταγματάρχη Καντάφι, ο οποίος είχε μεν το σχετικό τρομοκρατικό ιστορικό του, δεν έπαυε όμως να είναι ένας σταθερός για τα ευρωπαϊκά συμφέροντα πετρελαϊκός προμηθευτής. Ως ουραγός, τέλος, αιματηρή κληρονομιά των αραβικών παρεμβάσεων Ομπάμα παρέμεινε η μακροχρόνια πολυμερής εμπλοκή στη Συρία (2011-2018), οι μεταναστευτικές απόρροιες της οποίας άσκησαν σημαντική αποσταθεροποιητική επίδραση στην ευρωπαϊκή τάξη και πολιτική ενότητα, με κατεξοχήν και πάλι ζημιούμενη δυτική προφυλακή την ευρωμεθοριακή Ελλάδα, ως τη νοτιοευρωπαϊκή πύλη - φίλτρο εισόδου μουσουλμάνων μεταναστών.

Η τετραετία Τραμπ, όπως εισαγωγικά προείπαμε, χαρακτηρίστηκε από μια εκούσια προτροπάδην αναδίπλωση των ΗΠΑ από διεθνείς εμπλοκές και πολυμερείς διεθνείς υποχρεώσεις,

στο πλαίσιο των οποίων οι ΗΠΑ επιτελούσαν ως τότε τον κεφαλαιώδη σταθεροποιητικό ρόλο που αναλογούσε στη μεταπολεμική παγκόσμια στρατηγική τους βαρύτητα. Αλλά η κυβέρνηση Τραμπ δεν δίστασε να συγκρουστεί για ελάσσονος σημασίας εμπορικά ζητήματα με τους Ευρωπαίους συμμάχους των ΗΠΑ, τους οποίους ο προκάτοχος πρόεδρος Ομπάμα προσπαθούσε με ήπια διπλωματική προσέγγιση να προσελκύσει σε μια πολιτική συντονισμένης αντιμετώπισης της διεθνούς οικονομικής ύφεσης, η οποία είχε αφορμηθεί από την εξ Αμερικής οικονομική κρίση του 2008. Κατά την επιδίωξη αυτής της νέας αμερικανικής οικονομικής και πολιτικής στροφής στις εξωτερικές σχέσεις, η συνήθης διπλωματική γλώσσα και αβρότητα, μηδέ της γελοιοποίησης του διπλωματικού πρωτοκόλλου εξαιρουμένης, δεινοπάθησε και υποτιμήθηκε από τον νέο πρόεδρο αόρητα και φαρσοκωμικά. Χωρίς όμως να διακινδυνεύσει να υπεισέλθει κανείς στις εσωτερικές πτυχές μιας συνολικά ακατέργαστης αμερικανικής πολιτικής, κύριος στόχος της οποίας υποτίθετο ότι ήταν η ανόρθωση της διαλυμένης από τον ιαπωνικό, γερμανικό και κινεζικό ανταγωνισμό βιομηχανικής Αμερικής με προστατευτικά προγράμματα ανασυγκρότησης της αμερικανικής παραγωγικής βάσης, εκείνο που πρέπει να κρατηθεί ως συνέπεια της θυελλώδους διέλευσης του εντυπωσιακά απολιτικού Ντόναλντ Τραμπ από την αμερικανική προεδρία ήταν η έκδηλη αμερικανική παραίτηση από κάθε αυτοκρατορική ευθύνη και η έμπρακτη συμπεριφορική ομολογία ότι οι ΗΠΑ δεν ήθελαν εφεξής να θεωρούνται, από συμμάχους και εχθρούς, ως ο σεβαστός αλλά και επίφοβος εγγυητής της παγκόσμιας οικονομικής και ασφαλείας τάξης. Αντίθετα, προτιμούσαν να εκλαμβάνονται από τη διε-

θνή κοινότητα ως μία χώρα όπως όλες οι άλλες, μακριάν από υπερφίλους στρατηγικούς μαξιμαλισμούς. Μια χώρα η οποία εννοούσε, οσάκις επρόκειτο για την προστασία των εθνικών συμφερόντων της, να συμβάλλεται διμερώς και να περιφρονεί την πολύπλοκη πολυμερή συνεργασία!

Δεν είναι του παρόντος να αναλυθούν οι εσωτερικοί λόγοι που δικαιολογούν την απότομη μεταστροφή στην αμερικανική πολιτική που επιχείρησε να επιφέρει ο Ντόναλντ Τραμπ με θεαματική αδεξιότητα. Οι πλέον ενήμεροι περί την εσωτερική πολιτική των ΗΠΑ αναγνωρίζουν στις θέσεις που ο δισεκατομμυριούχος Τραμπ επιδίωξε ως πρόεδρος να προωθήσει, τους απόηχους προηγούμενων μειοψηφικών πολιτικών θέσεων, ελάχιστα δημοφιλών στην αμερικανική ανατολική πολιτική ελίτ, όπως εκείνες που υποστήριζε ο «απομονωτιστής» και δεδηλωμένος εχθρός της παγκοσμιοποίησης ρεπουμπλικανός σχολιαστής Patrick Buchanan, υποψήφιος για το χρίσμα του ρεπουμπλικανικού κόμματος στις εκλογές του 1992 και 1996 και ανεξάρτητος υποψήφιος Πρόεδρος το 2000 με το νεοφυές κόμμα των «Μεταρρυθμιστών». Ευλόγως όμως αντιλαμβάνεται κανείς το σοκ της εξωστρεφούς αμερικανικής άρχουσας ελίτ, που εκπροσωπούν κυρίως οι Δημοκρατικοί, από την απροσχημάτιστη αυτή επαναστατική στρατηγική αναδίπλωση της ισχυρότερης οικονομικής δύναμης του πλανήτη! Η βαθύτερη «κλιντονική» συνείδηση του αμερικανικού αυτοκρατορισμού, η οποία, στο πρόσωπο της Χίλαρι Κλίντον, ηττήθηκε το 2016 εκλογικά κατά απροσδόκητο οριακό τρόπο, πρέπει να ένωσε ασφαλώς βαθύτατη ταπείνωση και ντροπή. Στα δικά τους ιμπεριαλιστικά μάτια, η εξωτερική πολιτική του Ντόναλντ Τραμπ ομολογούσε τον πανικό της Αμερικής μπρο-

στά στην πλανητική άνοδο της ήσυχης δύναμης της Κίνας, από τη σύμπραξη με την οποία ο αμέθοδος και απρόβλεπτος Αμερικανός δισεκατομμυριούχος πρόεδρος πάσχιζε αδέξια και προκλητικά, με κωμικές μάλιστα μεθόδους προσωπικού ειδυλλίου, να αποσπάσει τον Ρώσο πρόεδρο Βλαδίμηρο Πούτιν, τον προγραμματισμένο, βάσει του mainstream αμερικανικού σεναρίου, στον ρόλο του «κακού - evil of last resort», στην υπηρεσία πάντοτε των αναγκών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Σε ό,τι τουλάχιστον αφορούσε την κατατρομοκράτηση της εύχρηστης συμμάχου Ευρωπαϊκής Ένωσης!

Το βαθύ αμερικανικό κράτος ευλόγως σήμανε συναγερμό. Η τετραετία Τραμπ έπρεπε να καταγραφεί στην αμερικανική μνήμη ως εφιαλτική επεισοδιακή παρένθεση και να μεθοδευτεί η αναβίωση του ηγετικού ρόλου των ΗΠΑ, σε όσο τουλάχιστον γεωπολιτικό, γεωστρατηγικό και γεωοικονομικό χώρο άφηνε πλέον διαθέσιμο προς στρατηγική αναδιοργάνωση η ανάδυση της ήσυχης δύναμης της Κίνας. Οι ΗΠΑ όφειλαν με άλλα λόγια να αναδιοργανώσουν τα υπόλοιπα, κοινώς τα «ρε-τάλια» της πλανητικής τους αυτοκρατορίας, σε μια συμπαγέστερη μετωπικότητα απέναντι στις νέες αναδυόμενες απειλές! Απειλές που είχαν βέβαια επαρκώς ενηλικιωθεί, όχι μάλιστα χωρίς τη μακροχρόνια αμερικανική επενδυτική υποστήριξη! Κατά την περίοδο Τραμπ είχε όμως όντως χαθεί πολύτιμο στρατηγικό έδαφος. Ο κλήρος της επείγουσας αναδιοργάνωσης έτυχε κατά συνέπεια στον παλαιάμαχο Τζο Μπάιντεν, μια πολιτική μορφή φαινομενικά ανώδυνη και στο εσωτερικό πειστικά συμφιλιωτική, στον βαθμό που είχε εξασφαλίσει μάλιστα και την υποστήριξη του Μπέρνι Σάντερς, αλλά κατά βάθος συνειδητό και σκληρό, όπως στη συνέχεια αποδείχθη-

κε, φορέα συναίσθησης της εθνικής ταπείνωσης των ΗΠΑ από την εμπειρία της αντιπροεδρίας του επί Ομπάμα. Επιπλέον, υποτιμημένη ως τότε στο Δημοκρατικό Κόμμα πολιτική φυσιογνωμία, εφόσον επρόκειτο μάλιστα για παλαιό contender (αντιδικδικητή) του Μπιλ Κλίντον για την προεδρική υποψηφιότητα στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Από τα πρώτα δείγματα εξωτερικής πολιτικής του νέου Αμερικανού προέδρου διαφάνηκε ευκρινώς ότι η εξωτερική πολιτική την οποία σχεδίαζε να ακολουθήσει θα ήταν αποφασιστικά συγκρουσιακή. Ο εναπομείνας διαθέσιμος στην αμερικανική πολιτική και οικονομική επιρροή πλανητικός γεωοικονομικός και γεωστρατηγικός κόσμος δεν μπορούσε να αναδιοργανωθεί σύμφωνα με τα πάγια, προ-τραμπικά, αμερικανικά συμφέροντα, παρά μόνον διαμέσου μιας μεθοδευμένης «*συσπειρωτικής αντιτρομοκρατίας*»! Η πρώτη μεγάλη πρωτοβουλία της προεδρίας Μπάιντεν προς την κατεύθυνση αυτή ήταν η συνομολόγηση μιας αμυντικής συμφωνίας των ΗΠΑ, της Αυστραλίας και της πάντα πρόθυμης, μικρής και απροστάτευτης μετά το Brexit, ορφανής κόρης Βρετανίας εναντίον της γεωστρατηγικής επεκτατικότητας της Κίνας στην περιοχή του Ινδικού-Ειρηνικού! Η συμφωνία αυτή έχει καταγραφεί ως συμφωνία AUKUS (Australia, United Kingdom, United States) και έχει συναφθεί τον Σεπτέμβριο του 2021. Ταυτόχρονα ο Αμερικανός πρόεδρος δέχτηκε στην Ουάσιγκτον τους πρωθυπουργούς της Αυστραλίας, της Ιαπωνίας και των Ινδίων σε διερευνητικές συνομιλίες για την αναβίωση της λεγόμενης QUAD, ήτοι μιας άτυπης προηγούμενης συμφωνίας των τεσσάρων αυτών χωρών, με το ίδιο στρατηγικό αντικείμενο. Η Κίνα δεν αμέλησε βέβαια να καταγγείλει αντίστοιχα την ψυ-

χροπολεμική νοοτροπία των συμφωνιών αυτών και την ανησυχητική για την παγκόσμια ειρήνη ιδεολογική τους *προκατάληψη* (28 Σεπτεμβρίου 2021). Σε απάντηση όμως έσπευσε με τη σειρά της από τον Ιανουάριο του 2022 να ενεργοποιήσει τη μεγαλύτερη εμπορική συμφωνία στον κόσμο, με δεκαπέντε χώρες της περιοχής Ασίας-Ειρηνικού, η οποία είχε υπογραφεί προηγουμένως με τα δέκα μέλη της Ένωσης Κρατών Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN) και επιπροσθέτως την Ιαπωνία, τη Νότιο Κορέα, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. Και τούτο παρά τη συμμετοχή της Αυστραλίας στην πρόσφατη συμφωνία AUKUS!⁷ Ταυτόχρονα όμως από τη νέα αυτή περιφερειακή αγορά προτιμησιακού εμπορίου αποκλείονται οι ΗΠΑ! Η από πρώτη άποψη εξαιρετικά εντυπωσιακή αυτή συμφωνία ονομάζεται RCEP (Regional Comprehensive Economic Partnership / Περιφερειακή Ολοκληρωμένη Εταιρική Σχέση) ενώ επί της ουσίας αφορά μια αγορά 2,2 δισ. ανθρώπων και οικονομικού όγκου 26,2 τρισ. δολαρίων εκτιμώμενης παραγωγής, ήτοι μεγέθη που αντανakλούν το 30% του παγκόσμιου πληθυσμού και της παγκόσμιας οικονομίας!

Λίγο πριν το τέλος της θητείας του (Νοέμβριος 2019) ο Ντόναλντ Τραμπ είχε προωθήσει μια επανορθωτική εμπορική συμφωνία με την Κίνα, με την οποία, στη φάση της καταληκτικής του προεδρικής ωριμότητας, προσπαθούσε να αμβλύνει τις συνέπειες του δασμολογικού πολέμου τον οποίο ο ίδιος είχε προηγουμένως, από την έναρξη της θητείας του, απρο-

7. Η Αυστραλία είναι σχετικά υπερεξαρτημένη ως προς το εξαγωγικό της εμπόριο νωπών πρωτίστως διατροφικών προϊόντων από την κινεζική αγορά της Σιγκαπούρης, της Σαγκάης και της Καντόνας. Δυσκολεύεται επομένως να αντιληφθεί κανείς τους σαλτιμπαγκισμούς της εξωτερικής πολιτικής της!

νοήτως, εξαπολύσει. Ο νέος Αμερικανός πρόεδρος Μπάιντεν έσπευσε ενδεικτικά να την παγώσει, ενώ ταυτόχρονα επέτεινε τις πιέσεις προς την Ευρωπαϊκή Ένωση για την αντίστοιχη αναστολή μιας συμφωνίας εμπορικής συνεργασίας της Ε.Ε. με την Κίνα, η οποία είχε και αυτή ολοκληρωθεί στις αρχές Δεκεμβρίου του 2021! Από τις ανατρεπτικές αυτές αμερικανικές παρεμβάσεις σε μια ανεπιθύμητη από τα αμερικανικά εμπορικά και πολιτικά συμφέροντα αναδιάταξη των όρων παγκόσμιου εμπορίου καθίσταται αρκούντως σαφές ότι ο εμπορικός πόλεμος μέσω πολυμερών μετωπικών συμφωνιών θα αποτελέει εφεξής αναπόσπαστο μέρος της νέας εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, με την προοπτική της πιθανής εντατικοποίησης και προς άλλες ενδεχομένως κατευθύνσεις.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία που σημειώθηκε στις 24 Φεβρουαρίου του 2022, ξέρουμε σήμερα ότι έχει ποικιλοτρόπως ενθαρρυνθεί από τις ίδιες τις ΗΠΑ. Η ενθάρρυνση σηματοδοτήθηκε τόσο με σημεία επαρκούς αποδοχής μιας «μερικής» ρωσικής στρατιωτικής παρέμβασης κατευθείαν προς τη Ρωσία, όσο και με επιδεικτική αποχή από σοβαρότερες πολιτικές χειρονομίες πολεμικής αποτροπής, αντιστρόφως ανάλογες προς την ένταση μιας κούφιας και προς ευρωπαϊκή απλώς κατανάλωση καταγγελτικής εναντίον της Ρωσίας ρητορικής. Η έμμεση αυτή αποδοχή από αμερικανικής πλευράς ενός θλιβερού πολέμου στην ευρύτερη ευρωπαϊκή περιφέρεια, και μάλιστα εναντίον κράτους που κατ' επανάληψη είχε δηλώσει από το 1989 την επιθυμία του να ενταχθεί στην Ε.Ε., άσχετα προς τη στρεβλωτική διαπλοκή του συγκεκριμένου αιτήματος με τη σκοπιμότητα ένταξης στην ασφαλισιακή κοινότητα του NATO, απετέλεσε το πειστι-

κότερο πολιτικό πρόσχημα για την επιβολή στον εισβολέα, που δεν είναι άλλος από την ερρωμένως ανθιστάμενη στην επενδυτική παραβίαση από το δυτικό πολυεθνικό κεφάλαιο Ρωσία, πυκνού πλέγματος οικονομικών κυρώσεων. Αλλά το κυρωτικό αυτό πλέγμα οικονομικών αντιμέτρων, ενώ δεν κρίνεται επαρκές ως προς το πιθανολογούμενο ζημιογόνο αποτέλεσμα εις βάρος της εμπόλεμης Ρωσίας, είναι μάλλον σίγουρο ότι πρωτίστως οδηγεί σε εκβιαστική ασφυξία την Ευρωπαϊκή Ένωση, και πιο εστιασμένα την οικονομικά ισχυρότερη ευρωπαϊκή χώρα, τη Γερμανία, εφόσον της δυσχεραίνει απρόβλεπτα την ενεργειακή αναπνοή, η οποία είχε επί τριακονταετία ακώλυτα εξαρτηθεί από τους ενεργειακούς πόρους της Ρωσίας. Πέραν όμως κάθε αξιολόγησης της πιθανής κυρωτικής αποτελεσματικότητάς του, το πακέτο των κυρώσεων προς τη Ρωσία, το οποίο ακόμα δεν έχει μέχρι σήμερα ολοκληρωθεί (Απρίλιος '22), πρέπει να θεωρηθεί ως η επίσημη καταγγελία της εποχής της παγκοσμιοποίησης και μάλιστα από τη μητροπολιτική Αμερική, η οποία εξ ιδίων την είχε προ πεντηκονταετίας εγκαινιάσει!

Η παγκοσμιοποίηση, όπως εκτίθεται και σε άλλα κείμενα του παρόντος βιβλίου, δεν είναι αποκλειστικά οικονομική πραγματικότητα. Ως διαδικασία αναδιατάξης των διεθνών οικονομικών σχέσεων, αναδιατάσσει εμμέσως και τις εξουσιαστικές σχέσεις στον πλανήτη καθώς αναδιαρθρώνει τους οικονομικούς συσχετισμούς που αποτελούν εν ταυτώ και το υπόβαθρο των δικτύων πολιτικής εξουσίας πάνω στον πλανήτη. Μέσα στον εν δυνάμει απεριόριστο διεθνή οικονομικό χώρο που συνεχώς αναδημιουργείται από τη διεθνή ρευστότητα και την τεχνολογική μεταβολή, η εθνική ισχύς των κρατών,

ως μονάδων διαφορετικής οικονομικής ρύθμισης, υποβιβάζεται και υποτάσσεται αντιστοίχως στην εξουσία των χειράφετων οικονομικών - πολυεθνικών οικονομικών υποκειμένων, των corporates που κατευθύνουν εφεξής τις παγκόσμιες οικονομικές ροές.⁸ Το μέγεθος των οικονομικών αυτών ιδιωτικού εμπορικού δικαίου υποκειμένων γιγαντώνεται ασύμμετρα από τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα της ανοικτής παγκοσμιοποιητικής διαδικασίας. Με τον τρόπο αυτόν η πολιτική ρύθμιση, η πολιτική διαδικασία συνολικά, υποτάσσεται ολοκληρωτικά στη λογική της corporate governance, η οποία ενδιαφέρεται αποκλειστικά για την εξασφάλιση των όρων διεθνούς ευδοκίμησης του corporate planning και του παράγωγου business planning, των ιδιωτικοοικονομικών με άλλα λόγια εκτιμήσεων και σκοπιμοτήτων. Κατ' ακολουθίαν αυτών των μετασχηματισμών, ο ιστορικός χωρόχρονος μεταπίπτει από το πεδίο ιστορικών πολιτισμικών ανταγωνισμών, όπως ίσχυε μέχρι προχθές, που αναδεικνύουν τις εθνοκρατικά οργανωμένες ιδιαιτερότητες της ανθρώπινης πανίδας, στο μονοδιάστατο πεδίο των επιχειρηματικών ανταγωνισμών και χωροθετήσεων, επί του οποίου η εμπορική-ποσοτική προτεραιότητα των επιχειρηματικών σχεδίων των μεγάλων εταιρειών δεν επιτρέπει, δεν λαμβάνει υπόψη της, δεν αφήνει περιθώρια ή ευθέως απαξιώνει τις οποιεσδήποτε ποιοτικές αντιστάσεις πολιτισμικού-ανθρωπολογικού χαρακτήρα. Θα ήταν ίσως πρόωρο να ισχυριστεί κανείς ότι προσπαθεί μάλιστα να τις χειραγωγήσει

8. Επ' αυτού βλ.: Sassen, S. (1996), *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*, New York: Columbia University Press. Γενικότερα: Guehenno, J. M. (1995), *The End of Nation-State*, Minneapolis: Minnesota University Press.

τεχνολογικά, προς την κατεύθυνση ενός αλγοριθμικά κατευθυνόμενου μετανθρωπισμού;

Ο κόσμος μέχρι λίγο προηγουμένως τροχοδρομούσε στην *απανθρωποποιητική* αυτή τροχιά των μονοσήμαντων επιχειρηματικών αξιολογήσεων. Το δημόσιο αγαθό είχε απαξιωθεί, ως παρασιτικού χαρακτήρα εμπόδιο στην κερδοσκοπική μεγαλοεταίρική συσσώρευση, η οποία τρέφεται από τη συστηματική εξόρυξη βραχυπρόθεσμων οικονομικών αξιών από την κάθε άκρη της οικουμένης. Ο μονόδρομος των ιδιωτικοποιήσεων δεν αναγνωρίζει την αξία δημόσιων αγαθών, αξιών δηλαδή που δικαιούνται να εξαιρεθούν από την οικονομική εμπορική εκμετάλλευση προς χάρη της ευρύτερης λαϊκής ωφέλειας ή της περιβαλλοντικής διατηρησιμότητας του πλανήτη. Το περιβάλλον αποτελούσε και αυτό αναλώσιμη έως σήμερα αξία στην υπηρεσία μιας αναχρονιστικής αναπτυξιακής αντίληψης που ευνοούσε την απλή διόγκωση των ποσοτικών μεγεθών, με βάση αυθαίρετα συστήματα ποσοτικής αξιολόγησης, αρνούμενα να συνεκτιμήσουν ποσοτικά τις ποιοτικές επιπτώσεις στο ανθρωπογενές τοπίο. Οι εκκλήσεις για τον στοιχειώδη σεβασμό του περιβάλλοντος, ως της μητρικής αξίας της ανθρώπινης ζωής, απλώς αναστάτωναν τις προεξοφλήσεις των επιχειρηματικών σχεδιασμών. Η αναδιάταξη όμως, στην τροχιά επί της οποίας έχει, από τα μέσα της δεκαετίας του '70, ο κόσμος δρομολογηθεί από τις ελέγχουσες οικονομικές δυνάμεις, που τότε ήταν ακόμη συντριπτικά αμερικανικές, τον μετασχηματίζει έκτοτε με καλπάζοντα ρυθμό σε έδαφος διεθνούς μεγαλοεταίρικού φεουδαλισμού (*corporate feudalism*), χωρίς δεδομένη εθνική σημαία. Πρόκειται περί ενός καθεστώτος εφιαλτικά χειραφετούμενης, οιονεί *αντι-πολιτικής* εξουσίας, ο οποίος επιφυλάσσει

στα κράτη και στις εθνικές κυβερνήσεις ρόλο υποτακτικής θεραπευαίνιδας, με καθήκοντα πρωτίστως αστυνομικά-κατασταλτικά. Υπό τους όρους αυτούς δεν είναι το G-8 ή το G-20 που ασκεί τη διακυβέρνηση του κόσμου. Είναι μάλλον η υπερκείμενη μεγαλοεταίρική γραφειοκρατία (corporate bureaucracy) που χαράζει ιδιοτελώς την παγκόσμια πολιτική. Οι υπερεθνικοί οργανισμοί, σε συνεργασία με τις ακριβοπληρωμένες εταιρικές γραφειοκρατίες, θα κυβερνούν, σύμφωνα με το εξελισσόμενο σενάριο, ανενόχλητα τον κόσμο στη βάση μεσοβραχυπρόθεσμων *πρωτοκόλλων κοινής εφαρμογής*, η εκτελεστότητα των οποίων απλώς θα εναποτίθεται στα κράτη και τις υποχείριες εθνικές κυβερνήσεις. Αυτός ήταν ο μακροϊστορικός ανασχεδιασμός που υλοποιούσε η αδιατάρακτη παγκοσμιοποίηση. Και αυτός είναι που πρέπει ίσως ιστορικά να αποτραπεί.

Θα παρατηρήσει κανείς ότι ομιλώ ως εάν αυτό το ενδεχόμενο έχει τελεσιδικία απαξιωθεί. Ως εάν έχει ήδη ξεπεραστεί ο κίνδυνος και το ενδεχόμενο έχει οριστικά καταχωρηθεί στην αρμοδιότητα της ιστορίας. Ασφαλώς όμως, η παγκοσμιοποίηση δεν έχει ακόμη ιστορικά υπερκεραστεί. Μπορεί φαινομενικά να καρκινοβατεί υπό το βάρος της συστημικής φθοράς που έχει προκαλέσει η αναρχία της και υπό το βάρος των αντιφάσεων και των εκτροπών της. Μπορεί η αντίσταση ενός συγκροτήματος εθνικών δυνάμεων μεγάλης κλίμακας, όπως οι πληθυσμιακοί κολοσσοί τύπου Κίνας και Ινδίας, να έχουν αποφασιστικά ανασχέσει την ακώλυτη επέκταση μιας ιστορικής φάσης που θα edικαιούτο ίσως να ονομαστεί «*αμερικανική παγκοσμιοποίηση*» και η οποία μέχρι στιγμής φαίνεται να παλινωδεί. Μπορεί και άλλα ισχυρά εθνικά κράτη, όπως η Ρωσία και η Βραζιλία, ακόμα και το Μεξικό, η Ινδονησία και στο

βάθος του ορίζοντα η μουσουλμανική Περσία να ανθίστανται εν ονόματι πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, τις οποίες η μέχρι πρότινος δυτικόστροφη «εκσυγχρονιστική ιδεολογία» χαρακτήριζε περιφρονητικά ως απλά «κατάλοιπα ιστορικής υπανάπτυξης». Οι ιδιαιτερότητες αυτές εξακολουθούν να συνεισφέρουν στην παγκόσμια οικονομική διεκυστίνδα τους δικούς τους πολιτισμικούς πολυχρωματισμούς. Ο αγώνας δεν έχει οπωσδήποτε τελειώσει. Η λογική του αδιέξοδου υπερσυσσωρευμένου διεθνούς κεφαλαίου εξακολουθεί να τον συντηρεί. Έχει πάντως εισέλθει σε κρίσιμη μεταιχμιακή φάση.

Η παγκοσμιοποίηση υπήρξε μέχρι σήμερα μετωνυμία του ύστερου αμερικανικού ιμπεριαλισμού.⁹ Ο αμερικανικός όμως ιμπεριαλισμός έχει αποτύχει τελικά να υποτάξει ολοκληρωτικά τον πλανήτη. Οι σπασμωδικοί χειρισμοί της σημερινής αμερικανικής κυβέρνησης το πιστοποιούν. Η διάχυση της γνώσης κατά την τελευταία τριακονταετία επιτάχυνε την άρθρωση της περιφερειακής αρνησικυρίας απέναντι στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό, με κύριο αντιτείχισμα οικονομικής και πολιτικής του ανάσχεσης την οικονομική και πολιτική ενηλικίωση της Κίνας. Στη συγκεκριμένη όμως ύστερη φάση ο πληγωμένος αμερικανικός ιμπεριαλισμός δείχνει να ανασυντάσσεται για να συσσωματώσει σε νέες ενδεχομένως βάσεις «υποτακτικής κοινωνοπραξίας» όσο μερίδιο για την ώρα διαφαίνεται ότι μπορεί να διατηρήσει υπό την υπολειπόμενη εξουσία του. Ως πρόσφορο έδαφος επιβολής του απομένει φαινομενικά η υποχείρια στο NATO ακέφαλη Ευρώπη και η Λατινική Αμερική (;;;), συν

9. Επ' αυτού βλ.: Petras, James and Verlmeyer, H. (2001), *Globalization Unmasked. Imperialism in the 21st Century*, London, Zed Books.

τον γειτονικό Καναδά και την Αυστραλία, ήτοι περιοχές με ασθενή ακόμη και πρακτικά αδιατύπωτη αυτόνομη πολιτική βούληση. Από τη μουσουλμανική Ασία ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός έχει εκτοπιστεί. Η ανανέωση της αμυντικής συμμαχίας του Νοεμβρίου 2016 μεταξύ Κίνας και Περσίας, που έγινε τον Μάρτιο του 2022, περιορίζει τα περιθώρια αμερικανικών κινήσεων εκεί όπου η Συρία δεν έχει ακόμα τελεσίδικα ειρηνεύσει. Η Αφρική ανήκει στο μέλλον. Η επενδυτική πάντως παρουσία της Κίνας είναι έντονη και περιορίζει σημαντικά τα περιθώρια ατλαντικών διεκδικήσεων στη δυτική ακτή της μαύρης ηπείρου. Ο μουσουλμανισμός έχει άλλωστε σημαντικά υποθηκεύσει την αφρικανική υπόθεση, εφόσον δείχνει να επιτυγχάνει άνετη συνεννόηση με τις απωανατολικές κοσμοαντιλήψεις που καθ' εαυτές δεν παρουσιάζουν μέχρι στιγμής συγκρουσιακές αιχμές, ασύμβατες προς τις μουσουλμανικές θεοκρατικές ευαισθησίες. Το ίδιο το μέλλον των ευρωαμερικανικών σχέσεων μπαίνει σε μια νέα εξαρτηματική φάση που δεν ξέρουμε ακόμα πώς θα εξελιχθεί. Η Γερμανία έχει φτάσει να ηγεμονεύει επί εικοσαετία στην Ευρώπη, με εντυπωσιακό οικονομικό προβάδισμα, το οποίο η υπόλοιπη Ευρώπη έχει αποδεχτεί και από το οποίο ως τώρα δείχνει ότι αποδέχεται να εξαρτάται. Αλλά η Γερμανία δεν μπορεί να θεωρείται εκ των προτέρων δεδομένη, όταν απειλείται η βιομηχανική της ανταγωνιστικότητα, η οποία έχει οργανικά εξαρτηθεί ισχυρά από τις ρωσικές πηγές ενέργειας. Η γενίκευση της ρήξης με τη Ρωσία δείχνει επομένως να την απειλεί θεμελιακά. Στον ίδιο επομένως βαθμό πρέπει να θεωρηθεί ότι ο ενεργειακός εκβιασμός που αυτή τη στιγμή ασκείται εις βάρος της Γερμανίας απειλεί συνολικά την ευρωπαϊκή ενότητα, η οποία και αυτή δεν

μπορεί να θεωρείται απρόσκοπτα διατηρήσιμη, χωρίς την αισιόδοξη καλλιέργεια της περαιτέρω ενοποιητικής προοπτικής. Μια τυχόν διαταραχή της αισιόδοξης ευρωπαϊκής προοπτικής, στην οποία μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών λαών εμφανίζεται ακόμα να έχει παγιδευτεί, θα θέσει εκ νέου σε κίνδυνο την κεκτημένη ευρωπαϊκή ενότητα, ενόσω τουλάχιστον η επισφάλεια της οικονομικής προοπτικής, την οποία εξακολουθούν να τροφοδοτούν οι σκληρωτικές νεοφιλελεύθερες απόψεις, θα συνεχίσει να εκτρέφει τον διαβρωτικό εθνικισμό.

Το δυτικό έθνος-κράτος και ιδιαίτερα το κράτος τύπου Βεσφαλίας, που χτίστηκε στην Ευρώπη αλλά και έχτισε την Ευρωπαϊκή Ένωση, παραιτούμενο αργότερα από τις κυριαρχικές του αξιώσεις, αδυνατεί ακόμη να επανεκτιμήσει τον ρόλο που θέλει μελλοντικά να διαδραματίζει, πρωτίστως όχι ως μηχανισμός εγγυήσεων για την παραγωγική λειτουργία της οικονομίας, αλλά ως αποκλειστικός χώρος εγγυήσεων αφαλκίδευτης λειτουργίας της δημοκρατίας.¹⁰ Η εμβόλιμη εμπειρία της παγκοσμιοποίησης απέδειξε ότι η δημοκρατία δεν μπορεί να διατηρηθεί επί μακρόν μακράν από τη σκιά ενός ανεξάρτητου από εξωγενείς δυνάμεις πολιτικού εγγυητή, ικανού να συνδέει αποτελεσματικά την άσκηση της πολιτικής εξουσίας με τον λαϊκό δημοκρατικό έλεγχο. Η αδυναμία της πολιτικής θεωρίας να επαναξιολογήσει τον ρόλο του εθνικού κράτους ως φυσικού πολιτικού πλαισίου διατήρησης της δημοκρατίας έχει εγκαταλείψει εδώ και πενήντα χρόνια τους λαούς στο έλεος του ανεξέλεγκτα ισχυροποιούμενου ιδιωτικού κεφαλαίου που

10. Επ' αυτού βλ.: Cox, R. (1997), «Economic Globalization and the Limits to Liberal Democracy», στο Mac Grew, A.G. (επιμ.) (1997), *The transformation of Democracy? Globalization and Territorial Democracy*, Cambridge: Polity.

οικειοποιείται προς κερδοσκοπικό αποκλειστικά όφελος τους ιστορικά υφιστάμενους πολιτικούς μηχανισμούς. Υπό τους όρους αυτούς, που διαφεύγουν όλο και περισσότερο από τον έλεγχο της λαϊκής κυριαρχίας, η δημοκρατία συνθλίβεται σήμερα από τον corporate feudalism και εκπέμπει παγκοσμιοποιημένο μήνυμα SOS. Από πού θα προκύψει χείρα βοηθείας;;; Η θεωρία πρέπει άμεσα να επαναπροσδιορίσει το δημοκρατικό κράτος ως το αναγκαίο δημοκρατικό κέλυφος μιας λειτουργικής δημοκρατικής κοινότητας που θέλει να επιβιώσει μέσα στο νέο μεταπαγκοσμιοποιημένο πλανητικό περιβάλλον.

Απρίλιος 2022

Υστερόγραφο

Με την υπόθεση ότι ο μετωπικός χειρισμός από τις συμμαχικές χώρες της Δύσης της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία ως μορφής οιονεί καταγγελίας της μέχρι σήμερα προωθούμενης από τις ίδιες πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης, θεώρησα ότι τέσσερα κείμενά μου που δημοσιεύτηκαν τον μήνα Μάρτιο στον διαδικτυακό τόπο SLpress μπορεί να θεωρηθούν επιπροσθέτως διαφωτιστικά για το θέμα που αποτελεί τον πυρήνα του βιβλίου. Τα ενέταξα, λοιπόν, στο παρόν υπό τη μορφή παραρτήματος, με μικροδιορθώσεις που πάντοτε ο χρόνος επιβάλλει στην ενεργή κριτική σκέψη.

Μάιος 2022